

Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Nyhammars spannmålsmagasin

Nyhammars spannmålsmagasin ligger i Grandgårde i Ludvika kommun. Byggnaden ligger på en stensköd kaj invid vattnet och med dess utformning i synlig slaggsten representerar den ett säreget inslag i svensk byggnadskultur. Magasinet byggnadsminnesförklarades 2009.

Beskrivning

Historik

Nyhammars spannmålsmagasin speglar den betydelse Grangärde kyrkby hade som sockencentrum och lastplats likväl som för bygdens och brukens försörjning i det tidigmoderna Västerbergslagen. Det välbevarade magasinet är en viktig del av historien om den i Bergslagen speciella metoden att bygga med slagg. Under en begränsad period på 1800-talet utvecklades metoden även till en medveten arkitektur, den så kallade Forsgrenska stilen.

Masugnsslagg är en restprodukt från järnframställningen och användes som byggnadsmaterial i Bergslagen från mitten av 1700-talet till början av 1900-talet. Slaggtegel förekom i murade och slaggflis även i gjutna konstruktioner. Byggnadstekniken utvecklades i den uppfinningsrika tidsandan av brandskyddsskäl likväl som för att virke behövdes bättre till gruvor och kolning. Kännetecknade för en av dessa tekniker, som utvecklades av Eric Geisler, var bland annat att byggnaderna putsades. Putsen dolde det underliggande materialet och byggnaden fick därigenom en vedertagen gestaltning.

Olof Forsgren var ingenjör och disponent under 1800-talets första hälft. Forsgrens stil vilade på och blev en variant av det som kom att kallas Geislers teknik. Han utvecklade ett nytt uttryck vid murning av väggar med slaggflis. Endast lister och omfattningar fick vit puts. Genom att det bärande materialet i konstruktionen lämnades väl synligt som ett estetiskt huvudinslag, skilde sig de Forsgenska slagghusen från de flesta andra samtida hus av sten eller slagg.

Figur 1. Magasinets östra långsida. Frilagd murad slagg och vitputsade omfattningar enligt Forsgrenska stilen. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Det var typen av järnmalm och smälttekniken i hyttorna som utgjorde förutsättning för materialet och dess lämplighet för byggande. Malmen i Västerbergslagen innehöll bland annat både kvarts, kisel och fosfor, vilket försvårade den metallurgiska processen. Även slaggen blev spröd och svår att hålla samman grund av malmens sammansättning av gångarter. Slaggtegel blev svåra att gjuta. I Västerbergslagen dominerade till mitten av 1800-talet därför slaggflis framför det mer förädlade slaggteglet som biprodukt i hyttorna. Slaggflis kallas också stjärtslagg och slaggtegel för slaggstor.

Den historiska bebyggelsemiljön illustrerar den betydelse byn har haft för Västerbergslagen fram till början av 1900-talet. Kring Bysjön fanns ett flertal bruk och hyttor såsom Nyhammar och Saxhyttan i norr, Norså och Västansjö i väster och Norhyttan och Sunnansjö i söder. Sjöarna var viktiga transportleder för bruken och hyttorna. För såväl bygdens som brukens försörjning var behovet av spannmål stort medan marginalen mellan tillgång och efterfrågan var liten. Uppförandet av kronomagasin i länen samt av sockenmagasin syftade till att möjliggöra lån av spannmål och utsäde under år med missväxt. Även brukens lantegendomar uppförde sådana magasin och kring år 1850 skaffade Nyhammars bruk två magasin i Grangärde kyrkby.

Ett befintligt brygg- och brännerihus byggdes om till förvaring av spannmål, det så kallade Olaussonska magasinet. Intill uppfördes ett andra magasin, Nyhammars spannmålsmagasin.

Enligt uppgift finns idag i Västerbergslagen ett femtiotal byggnader i den Forsgrenska stilen, vilket är merparten av de som återstår. Ett exempel är byggnadsminnet Hyttarbetarkasernen i Laxsjön, också i Ludvika kommun.

Figur 2. Nyhammars magasin till höger och Olaussons magasin till vänster i bild. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Miljö

Nyhammars spannmålsmagasin, även kallat Stora sjömagasinet, uppfördes på 1850-talet vid Bysjöns strand mitt i Grangärde kyrkby. Grangärde kyrkby är samlad på en uppodlad landremsa mellan sjöarna Bysjön och Björken.

Figur 3. Grangärde kyrkby sett från andra sidan Bysjön. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 4. Nyhammars magasin och det putsade Olaussonska magasinet sett från landsidan. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Byggnad

Figur 5. Nyhammars spannmålsmagasin sett från vattnet. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Nyhammars magasin är byggt cirka 1852 i två våningar. Magasinet är byggt av slaggflis i den så kallade Forsgrenska stilen. Byggnaden skiftar i grått, grönt och blått. Knutar samt fönster- och dörrömfattningar är putsade i vitt.

Magasinet står delvis ute i vattnet för att underlätta lastning till eller från båt. Byggnaden har portar för lastning och lossning både mot landsidan och mot sjösidan. På långsidorna och södra gaveln finns ett flertal symmetriskt placerade ventilationsgluggar täckta med luckor.

På insidan är hörnen avskurna i större vinklar. Interiören är ännu funktionellt präglad med luckor mellan våningarna, spår för flyttbara sädesbingar och en delvis bevarad lyftanordning.

Byggnadsminnesförklaring

Motivering till byggnadsminnesförklaring

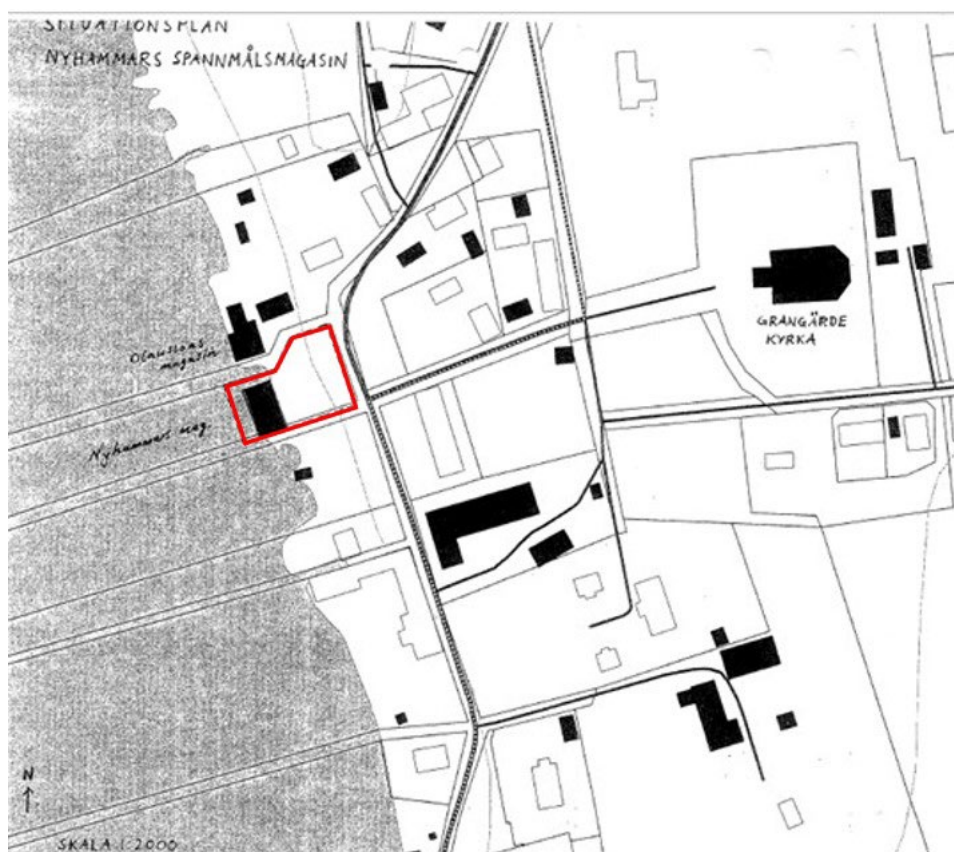
Nyhammars spannmålsmagasin speglar den betydelse Grangärde kyrkby hade såväl som sockencentrum och lastageplats som för bygdens och brukens försörjning i det tidigmoderna Västerbergslagen. Det välbevarade magasinet är en viktig del av historien om den i Bergslagen speciella metoden att bygga med slagg. Under en begränsad period på 1800-talet utvecklades metoden även till en medveten arkitektur, den Forsgrenska stilen. Nyhammars spannmålsmagasin i Forsgrens stil representerar därmed också ett säreget inslag i svensk byggnadskultur.

Skyddsbestämmelser

1. Skyddsföreskrifterna omfattar spannmålsmagasinet som markerats på situationsplanen. Skyddsområdet omfattar det avgränsade området på situationsplanen.
2. Byggnaden får inte rivas, flyttas, byggas om eller på annat sätt förändras till sitt yttre.
3. I byggnaden får inte göras ingrepp i stomme, i rumsindelning eller i fast inredning. Till fast inredning räknas också golvluckor, bevarade sädesbingar och rester av lyftanordning.
4. Byggnaden ska underhållas så att den inte förfaller. Vård- och underhållsarbete ska utföras med traditionella byggnadsmaterial, färger och metoder på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
5. Det område som på bilagda situationsplan avgränsats kring byggnaden ska vårdas och hållas i sådant skick att byggnadens utseende och karaktär inte förvanskas.

Samråd ska ske med Länsstyrelsen i frågor som rör vård och underhåll av byggnaderna och området.

Om särskilda skäl föreligger för att ändra byggnadsminnet i strid mot skyddsföreskrifterna får Länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § KML lämna tillstånd till sådana förändringar.

Figur 6. Byggnadsminnets skyddsområde. Ur beslut 2009.12.14

Administrativa fakta

Kommun: Ludvika

Fastighetsbeteckning: Saxhyttan 4:411

Byggnadsminnesförklaring: 2009.12.14

Tillgänglighet: Inte öppet för allmänheten men kan upplevas som en del i helhetsmiljön i Grangärde.

[Byggnadsminnesförklaring Nyhammars spannmålsmagasin beslut 2009.12.14](#)
[Nyhammars spannmålsmagasin i Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister](#)